

SİMGESEL ANLATIM BAĞLAMINDA SAHA YERİ ISIAH GÜNEŞİ KARŞILAMA ALANI HEYKELLERİ

In The Context Of Symbolic Expression Saha Location Isiah Sun Welcome Day

Özgür AKKUŞ*
Aysun ALTUNÖZ†

Öz

Bir toplumun kültürel zenginliğinin beslediği milli duyguları canlı tutmak adına yapılan uygulamalar önemlidir. Yapılan heykeller yapıldığı ülkelerin milletlerinin karakteristik özelliğini yansıtan birer sanat eserine dönüştürülmektedir. Yapılmakta olan uygulamaların toplum tarafından daha kolay ve iyi anlaşılması için yapılan çalışmalara en güzel örneklerden bir tanesi de Saha Türklerinde olan güneşi karşılama töreni alanındaki simgesel heykel uygulamalarıdır. Bu alanda yapılan organik heykellerin simgesel anlatım biçimi ile Saha Türklerinin inanç sistemini canlı tutmak amaçlanmıştır. Güneşi karşılama tören alanındaki heykellerin simgesel olarak güçlü anlatımından yararlanarak yapılmakta olan dinî ritüelin amacına ulaşmasını sağlamada önemli yer tutmaktadır. Tören alanındaki heykellerin simgesel anlatım gücünü irdeleyerek Saha Türklerinin kültürel birikiminin yansıtıldığı heykellerin değerlendirilmesidir. Saha Türkleri kültürlerini ve geleneklerini korumak adına yaşadıkları bölgenin kendilerine sunduğu bütün materyallerden yararlanmışlardır. Plastik sanatların bütün imkânlarını kullanarak kendi benliklerini, geleneklerini ve kültürlerini güçlendirmişlerdir. Değerlendirmeler heykellerin simgesel karakterleri üzerinden gözleme ve yorumlamaya dayalı bir şekilde yapılmaktadır. Heykel mekân ilişkisi ile güneşi karşılama ritüel alanında bulunan heykeller değerlendirilecektir. Elde edilen veriler ışığında Saha Türklerinin inançlarını güçlendirmek için heykel sanatının gücünden nasıl yararlandığı ortaya çıkarılacaktır.

Anahtar kelimeler: Saha Yeri, Isiah Bayramı, Heykel, Güneşi Karşılama, ritüel

Abstract

Practices to keep the national emotions that are nurtured by the cultural richness of a society alive are important. The sculptures are transformed into works of art that reflect the characteristic characteristics of the nations of the countries where they are made. One of the most beautiful examples of the works made to understand the practices being done more easily and better by the society is the symbolic sculpture applications in the field of sun reception ceremony in the Saha Turks. With the symbolic expression of the organic sculptures made in this area, it was aimed to keep the belief system of the Saha Turks alive. Welcoming the sun takes an important place in ensuring that the religious ritual that is being done by taking advantage of the symbolically powerful expression of the statues in the ceremonial area reaches its purpose. By examining the symbolic expressive power of the statues in the ceremonial area, it is the evaluation of the statues in which the cultural accumulation of the Saha Turks is reflected. The Saha Turks have benefited from all the materials offered to them by the region they live in in order to protect their culture and traditions. Using all the possibilities of plastic arts, they have strengthened their own selves, traditions and cultures. The evaluations are made based on observation and interpretation through the symbolic characters of the sculptures. The sculpture space relationship and the sculptures in the ritual area of welcoming the sun will be evaluated. In the light of the data obtained, it will be revealed how Saha Turks used the power of sculpture art to strengthen their beliefs.

Keywords: Saha Location, Isiah Festival, Sculptur, Felcoming The Sun, Ritual

*turkressam@gmail.com / ORCID: 0000-0003-0773-8596.

†Prof. Dr. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, Heykel Bölümü, Heykel Anabilim Dalı, aysun.altunoz@hbv.edu.tr / ORCID: 0000-0003-3857-3704.

Giriş

Uzun yıllar komşularından izole bir şekilde kendi hallerinde yaşayan Saha Türkleri, yaşadıkları bölgenin çetin hava koşulları nedeniyle yaşamlarını hava koşullarına göre uyum sağlamıştır. Saha Türklerinin maddi kültürlerinde bir durağanlık görülmekle birlikte kültürlerinin kökleri güney Sibiryaya ve Orta Asya göçebe kültürüne kadar gitmektedir. Saha Türkleri üzerine araştırma yapan antropologlar sahaların millet olma evrelerini beş dönemde ifade etmektedirler.

Kurikanlardan önce eski Türk çağı olarak adlandırılan dönem; MÖ 7. yüzyıldan MS 4. yüzyılı içine almaktadır. Bu dönem içerisinde Saha Türkleri devlet kurup geliştirmişlerdir. Kurikan dönemi ikinci dönem olarak 6. yüzyıl ile 10. yüzyıl arasını kapsamaktadır. Kurikanlar, Tölös ve Uygur uruglarındanır. Tölös Türkleri Saha Türklerinin atası sayılmaktadır. 10.-12 yüzyıllar arasına Moğol dönemi denmektedir. Bu dönemde Moğol aşiretleri ile temasa geçilmekte bu nedenle Moğol ve Saha Türkleri arasında benzerlikler bulunmaktadır. Eski Saha dönemi olarak adlandırılan ve 12.yy-15.yy arasını kapsayan dönem Cengiz Han oğlu Ögeday'ın Doğu Avrupa ve Rusya üzerine seferler düzenlediği dönemdir. Bu seferler nedeniyle Saha Türkleri Lena havzasına çekilmişlerdir. Son olarak 15.yy ile 16.yy kapsayan geç dönem Saha dönemi olarak adlandırılmaktadır. Bu dönemde Saha Türklerine Baykal Gölü çevresinde yaşayan Saha Türkleri de katılmışlardır. 16.yy Saha Türkleri, Lena havzasında 34 ilçe olan bir topluluğu meydana getirmektedirler. Coğrafyanın zorlu şartları nedeniyle Rusya'nın işgalinden sonra bölge sürgün yeri olarak rejime karşı çıkan kişilerin gönderildiği yer olmuştur. Millet olarak oluşumlarını tamamlayan Saha Türkleri kendi benliklerini, kültürlerini, geleneklerini, sanatlarını yaşatmak ve gelecek kuşaklara aktarmak için sanatın bütün dallarını ustalıkla kullanmışlardır.

Saha Türkleri, buldukları coğrafyanın zor şartlarından olsa gerek hareketten uzak sakin bir yaşamı tercih etmişlerdir. Bu durum onları sıradan kılmanın aksine maddi kültür olarak yüzlerce yıllık dünyaya ışık tutmasını sağlamıştır. Yakut Türkleri incelenirken İskitlerden itibaren bugüne kadar hem çeşitli hem eski kültür kalıntılarını içinde bulmak mümkündür (Gömeç, 1992: 177-178).

Saha Türklerinin kültür köklerine bakıldığı zaman İskit sanatıyla benzerlikler görülmektedir. Pazırık kurganından elde edilen veriler dikkate alındığında Saha Türklerinin kültürlerinde bulunan kemikten elde edilmiş boru, kadın küpe ve kolyeleri, hafif deri ayakkabılar, hayvan üslubunun gözleendiği bezekler ve ölü gömme geleneklerinin benzerlikler taşıdığı söylenebilir. Sahalar kültürlerini ve geleneklerini korumak adına yaşadıkları bölgenin kendilerine sunduğu bütün materyallerden yararlanmışlardır. Plastik sanatların bütün imkânlarını kullanarak kendi benliklerini, geleneklerini ve kültürlerini güçlendirmişlerdir.

Saha Türklerinin sanatını besleyen kaynaklardan bir tanesi dinî ritüellerdir. Saha Türklerinin sanatı konusunda yapılan araştırmaların ve makalelerin az olduğu görülmekte lakin dil, kültür ve destanları konusunda yoğun çalışmalar bulunmaktadır. Simgesel anlatım bağlamında Saha yeri Isiah güneşi karşılama tören alanı heykellerinin incelenerek maddi ve manevi işlevselliği ortaya konmak istenmiştir. Saha Türklerinin sanatı konusunda kaynak derinliği oluşturmak bu alanda yeni araştırmaların gerekliliği üzerinden Türk sanatının zenginliği vurgulanmaktadır. 2015 yılında bölgeye yapılan seyahat ile güneşi karşılama ritüelinin yapıldığı alandaki heykeller incelenerek kültürel bağları üzerinden elde edilen verilerin alana katkı sunması hedeflenmiştir. Literatür taraması ve gözlem ile elde edilen verilerin heykel sanatı perspektifi ile değerlendirilerek Saha yeri güneşi karşılama tören alanı heykelleri üzerinden alana katkı sunulması amaçlanmıştır.

1.Saha Türkleri

Yakutistan coğrafi konumuyla oldukça sert bir tabiata sahiptir. Kışın her yerin donduğu, ancak yazın yumuşadığı bilinmektedir. Yakutistan'ın güney kısmı ise sidre ve karaçam gibi ağaç çeşitleri ile sık ormanlarla kaplıdır. Yakut Türkleri bu zor şartlar karşısında direnmişler, mücadeleleriyle ırk ve kimliklerini devam ettirmişlerdir (Caferoğlu, 2015: 7-8). Coğrafyanın zorlu şartlarının onlara sunmuş olduğu imkânları değerlendirmede ustalaşmışlardır. Doğada bulunan organik malzemeleri hayatlarının bir parçası durumuna getirmişlerdir.

Görsel 1: Saha Yeri ve Saha Türkleri

Organik kavramı farklı bilim dallarında farklı anlamları bulunsa da genel olarak canlı bir mekanizmanın ve ondan olan varlığı anlatmak için kullanılmaktadır. Plastik sanatlarda bu kavram organik biçimler ve organik malzeme olarak ikiye ayrılmaktadır. Organik malzemeler; ahşap, ip, pamuk, bez, kâğıt ve yağ gibi malzemelerdir. Organik biçimler doğanın kendine özgü biçimleridir. Bu biçimler simetrik ve geometrik olmayan biçimlerdir.

Saha Türklerinin millet olma bilincini ayakta tutan festival ve törenler; maddi kültür ile manevi kültürün güçlendirilmesi, geliştirilmesi ve geleceğe taşınması açısından önem arz etmektedir. Bunu yaparken Saha Türkleri diğer toplumlar gibi yaşadıkları bölgede bulunan materyallerden yararlanmışlardır. Saha Türklerinde sanatı besleyen en önemli kaynaklardan bir tanesi de dinî ritüellerdir. Bu ritüeller gerçekleştirilirken insan doğa ilişkisini yansıtan müthiş bir denge gözlemlenmektedir. İnanışları gereği doğaya saygı içerisinde yaşayan Sahalar, organik malzemeler ile teknolojinin olanaklarını kullanarak hayatlarının her alanında bu tür malzemeler kullanmışlardır. Sahalar dinî inanç ve kültürlerini simgesel anlatımla güçlendirirken heykel sanatının imkânlarından yararlanmaktadırlar. Bunun en güzel örneğini Lena Nehri kenarında bulunan Olonko kentinde her yıl haziran ayında yapılan Isiah güneşi karşılama bayramı ritüelidir.

Bu alanda yapılan heykeller Saha Türklerinin heykel sanatında sahip oldukları seviye ile ilgili bilgi verirken simgecilik anlayışı güçlü şekilde hissedilmektedir. Kam inancının tabiatla olan güçlü iletişimi sonucunda doğada var olan materyallerin kişinin içsel dünyasını aydınlatması, güçlendirmesi ve güçlü bir karakter oluşturmaya yardımcı olmaktadır. Bu iç dünyanın simgesel olarak ifade biçimi Saha Türklerinde dini törenlerde yoğun olarak bulunmaktadır. Simgesel ifade biçimini yansıtabilme için yoğunlukla doğal malzemelerden yararlanılmaktadır. Doğal bir malzeme olan ahşabın heykellerde yoğun olarak kullanılmasının başlıca sebepleri kolay işlenebilmesi, doğada bolca olmasının yanında kam inancının doğa bilincini Saha Türklerinde üst seviyeye çıkarmasıdır. İnsan ve doğanın müthiş uyumunun sonucu simgesel anlayışın güçlenmesine dönüşmüştür.

2. Isiah Bayramı (Güneşi Karşılama Bayramı)

Gelenekler süreklilik göstererek ve zaman içinde milletin tamamını kapsayarak kültürün değişmez bir unsuru olurlar. Bu gelenekler içinde belki de en eski olanı “baharın gelişinin kutlanmasıdır.” Bu kutlamanın esasında tabiatın yenilenmesi ile bahar bereket, canlılık ve verimliliği ifade etmektedir. Bilge Seyidoğlu’na göre: “bahar başlangıcının yenilenmesi fikri çok eski ve yaygındır. Bu fikir aynı zamanda sonsuz çeşitlilikler gösteren dinî düşünceyi açıklamaya yarar ve kozmik devrin oluşmasında da rol oynar. Sene düşüncesinden büyük sene düşüncesi doğar.” (Seyitoğlu, 1992: 19).

Bütün eski toplumlarda görülen baharın gelmesi ile doğanın yeniden canlanmasını kutlama geleneği Saha Türklerinde de görülmektedir. Kendi kültür ve inanç unsurları ile donatılmış olan ve bir bayrama dönüşerek adına Isiah güneşi karşılama bayramı etkinliği denilmiştir. Saha Türkleri baharın gelmesiyle birlikte gündüzün en uzun gecenin en kısa olduğu 21 Haziranda atalarına saygı içerisinde güneşi sevinçle karşılayarak kutlama yapmaktadırlar. Isiah kelimesi Saha Türklerinde serpm (saçı) anlamına gelmektedir. Bu bayramda kutlu saydıkları şeyler için saç yapılmaya başlanır. Saçlar eskiden dokuz gün devam ederdi ve bu arada ay ve güneş bayramı gerçekleştirilirdi. Sonbaharda ise kış günleri yaklaştığı için kötü ruhlara saç yapıldı (Ögel,2010: 191). Bu bayramda ellerde kırmızı kadehleri ile Tanrılarına, iyi ruhlara diz çökerek iyi dileklerde ve dualarda bulunduktan sonra ellerinde bulunan kırmızı kadehlerini üç defa havaya savururlar.

Törenin yapıldığı alana dokuz masum kız ve dokuz masum erkek ellerinde kırmızı kadehleri ile Ak Kam’a iştirak eder. Ak Kam, göklere yapacağı yolculuğunda bu dokuz masum kız ve erkeklerden yardım almakta fakat kamın yardımcısı konumundaki masum kızlar ve erkekler gökyüzüne yükselememektedirler. Günahları boyutunda olox denilen mevkilerde kalmaktadırlar. Ziya Gökalp, kırmızı bayramında Ürün Aar Toyon şerefine 9 defa kadeh kaldırılıp 9 defa içildiğini ve bu merasim sırasında gençlerin “ayxal urunu ayxal” nidasını tekrar tekrar bağırdıklarını yazar (Ziya Gökalp, 1976: 33-34).

Varlıklı kişi kısrakları sağıp kırmızı yapmaktadır. Varlıklı olduğu için onda kap kaçak, kaşıklar bulunmaktadır. Çevrede bulunan herkesin bu varlıklı kişinin çitleri çevresine toplanmakta ve bu çitler boyunca genç kayınlar dikilmektedir. Genç kayınların iyi olduğu yerde kırmızı olmakta, bu kırmızıya insanlar toplumdaki saygınlığa göre yakın ve uzak yerinde oturtulmaktadır. Burada her şey at kılı ile süslenmektedir. Ev sahibi ya da kam eline kırmızı dolu kadehi alıp oluşturulan dairenin merkezine yüzü güneye gelecek şekilde oturarak ak yaratıcı tanrıya herkes için hayır dua, mutluluk ve zenginlik dilekleri ile şarkı söylemektedir. Bundan sonra daireyi oluşturanlar ellerindeki kırmızı kadehlerini üç defa gökyüzüne savurmakta daha sonra da yerlerine oturup ellerindeki kırmızı kadehlerini birbirlerine ikram etmektedirler. Güneşin doğacağı yönü açık olan birbirine paralel direkler (sergeler) dikilir. Yukarı dünyadan gelen iyi ruh bu direklere tutunur. Bu durum bolluğu ve bereketi çağrıştırmaktadır. Isiah denilen tören için toplanma alanında toplanan halk ak giysi giymiş bir kam eşliğinde bolluk ve bereket için dualar eder. Kırmızılar serpidikten sonra eller güneşin doğduğu yöne doğru kaldırılır ve avuç içleri güneşe bakacak şekilde kamın şarkısı içerisinde bir çember oluşturularak iyi dileklerde bulunulmaktadır.

2.1. Isiah Bayramı Tören Alanı ve Heykelleri

Türk kültürünün bölgelere göre farklılıklar gösterdiği bilinmektedir. Anadolu’da tabiatın ısınmaya başlama evreleri olan cemrelerin sonuncusu olan cemrenin toprağa düşmesi ile birlikte Nevruz

yani baharın gelişine duyulan sevincin bayramı olarak kutlanmaktadır. Saha Türklerinde de baharın gelmesi aydınlığın karanlığa galip gelmesi sevinç ve çeşitli iyi dileklerin dile getirilmesi ile kutlanmaktadır. Baharın gelişini kutlamak için oluşturulan Isıah kutlama alanı yaklaşık 10-15 futbol sahası büyüklüğünde bir alandır. Bu alanın temel felsefesi Saha Türklerinin yaşam ve doğaya olan bakış açısının yansımasıdır. Bu alanda aydınlığın galip gelmesi inanç bağlamında bir ritüel ile sergilenmektedir.

2.1. Isıah Bayramı Tören Alanı ve Heykelleri

Türk kültürünün bölgelere göre farklılıklar gösterdiği bilinmektedir. Anadolu'da tabiatın ısınmaya başlama evreleri olan cemrelerin sonuncusu olan cemrenin toprağa düşmesi ile birlikte Nevruz yani baharın gelişine duyulan sevincin bayramı olarak kutlanmaktadır. Saha Türklerinde de baharın gelmesi aydınlığın karanlığa galip gelmesi sevinç ve çeşitli iyi dileklerin dile getirilmesi ile kutlanmaktadır. Baharın gelişini kutlamak için oluşturulan Isıah kutlama alanı yaklaşık 10-15 futbol sahası büyüklüğünde bir alandır. Bu alanın temel felsefesi Saha Türklerinin yaşam ve doğaya olan bakış açısının yansımasıdır. Bu alanda aydınlığın galip gelmesi inanç bağlamında bir ritüel ile sergilenmektedir.

Alanın giriş bölümünde kam inancının yansıması olan üç kut, yedi kat ve dokuz ruh mitolojisine göre inşa edilen ve bu bölümde insanların karşılanıp ikramlarda bulunduğu yerdir. Gelen katılımcılar bu alandan sonra ayakkabılarını çıkarıp toprağa yalın ayak basarak arınırlar. Bu alandan itibaren kişiler güneşe saygılarını göstermek için avuç içleri güneşe bakacak şekilde havaya kaldırılarak alan içerisine ilerler. Tören alanına üç girişi bulunan estetik bir yapıdan geçilmektedir. Bu alandaki yapı incelendiğinde orta girişin yan girişlerden daha geniş ve yüksek olduğu görülmektedir. Üç giriş, kam inancının temel unsurlarından olan üç kut anlayışını temsil etmektedir.

Görsel 2: Tören alanına giriş ana kapısı

Giriş tahminen genişliği 4-5 metre, yüksekliği 8-10 metre ve uzunluğu 7-8 metre olan bir yapıdır. Orta giriş 4 adet çoron ve iki adet sergeden oluşmaktadır. Sergeler gök direkleri olarak bilinir. Her kişinin, her ailenin ve her bölgenin bir ongunu vardır. Bu sergelerin üzerinde hayvan ongunu bulunmaktadır. Sergeler Saha halkı için önemlidir. Öyle ki sergelerin ruhu olduğuna inanmışlar ve bu ruha “sergen iççite” adını vermişlerdir (Vasiley vd.,1996: 127). Coron; tepe bölümünde kırmızı içilen kupaların olduğu gövdenin gökyüzü, dünya ve yeraltını simgeleyerek üç boğum halindeki ahşap direklere denilmektedir. Sergeler ise üst kısmında ak kamın başlığını temsilen yontulan gövdesi çoronlar gibi yapılan ahşap direklerdir. Ak kam tören alanında töreni yöneten aydınlığın temsilcisi bilge kamdır.

Orta girişin üst bölümünde coron ve sergeleri birbirine bağlayan tahminen kalınlığı 10x10 cm olan yatay ahşaplardan oluşmaktadır. Bu yatay bağlantıların üzerinde güneş tamgası bulunmaktadır. Yatay bağlantıların üzerlerinde stilize bitkisel motifler bulunmaktadır. Orta kapının iç alan boşluğu üst kısmında ahşap kubbe ve kubbenin tepesinde dört yöne bakan at kafası heykelleri yer almaktadır.

Görsel 3: Güneş tamgası

Giriş kısmının orta üst bölümünde bulunan güneş tamgası; dört yön, dört mevsim ve üç aylık dört dönemin simgeleştirilmiş halidir. Tamganın çapı tahmini 40 cm kadar olup dairesel formdadır. Bu dairesel formda olan tamga, ahşap oyma tekniği ile dört eşit parçaya bölünmüş, her bir eşit parça bitkisel bir motif olarak tasarlanmıştır.

Orta girişin yan taraflarında bulunan girişler orta girişteki coronlara bağlanmaktadır. Toplamda 4 adet sergeden meydana gelmektedir. Yan girişlerin üst bölümleri ana girişteki gibi kubbe ve kubbe üzerindeki at kafası heykellerinden meydana gelmektedir. Orta kısma bağlı olan yan girişler mekânsal bütünlük ilkesi ile yapılmıştır. Üst kısımda sergeleri birbirine bağlayan yatay bağlantıların üzerlerinde stilize bitkisel motifler görülmekte yatay bağlantıların dışa bakan uçları yelesi at kafası şeklinde tasarlanmıştır.

2.2. Güneşi Karşılama Alanı

Alan üç ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde en önde bulunan güneş ışınlarının ilk ulaştığı üzerinde güneş tamgası bulunan ve dört adet sergeden oluştuğu gözlemlenmektedir. Bu yapının orta üst kısmında yılın aylarını dört grup halinde temsil eden ayrıca dört yönün de temsil edildiği dairesel bir güneş tamgası oluşturulmuştur. Tahmini sergelerin boyları, orta kısım 4-5metre ve çapları 30-40 cm'dir. Yan taraflarında bulunan sergeler orta sergelere üst kısımdan stilize bitkisel ve hayvansal figürlerin bulunduğu üçerli ahşap bağlantı ögesi ile bağlanmaktadır. Yan tarafların üst orta bölümlerinde de güneş tamgası bulunmaktadır. Sabahın ilk ışıkları ile en tepede bulunan güneş tamgasının boşluklarından güneş tören duasını yapan ak kama doğru gelmektedir.

Görsel 4: Tören ana alan ilk kompleksi güneş tamgası

Ak kamin töreni yönettiği alan ile güneş tamgasının arasında stilize edilmiş hayat ağacı bulunmaktadır. Hayat ağacına genel olarak bakıldığında serge üzerinde hilal görülmektedir. Detaylı bir şekilde incelendiğinde ise diğer sergelerden farklı olarak at ve ayı kabartma figürlerinin olduğu görülmektedir. En üst bölümün altında kalan bölümde dört yöne doğru bakan at kabartması bulunmaktadır. Bu atların üstte yapılmasının sebebi gök atları olarak sembolize edilmesidir. At kafalarının bulunduğu alan ile güneş tamgasının bulunduğu alan arasında stilize bitkisel motifler bulunmaktadır.

Güneş tamgasının olduğu bölümün yan taraflarında gökyüzüne doğru incelen üzerinde boğumların ve süslemelerin olduğu bölümler görülürken bütün olarak değerlendirildiğinde hilal şeklindedir. Güneş tamgasının altında kabartmalar bulunmakta ve bu kabartmalar altında kalan bölümde ayı figürü kabartması, kırmızı içilen kadehin üzerinde bulunmaktadır. Ayı, Saha Türklerinde kutsal bir hayvandır.

Görsel 5: Tören ana alan ilk ve ikinci ahşap heykeller.

Ak kamın töreni yönetmiş olduğu alan dört adet serge içerisindedir. Bu sergeler bir tepe üzerinde olup aralarında demirden yapılmış bir kazan bulunmaktadır. Kazanın içerisinde üstten 10 cm boşluk kalacak şekilde toprak bulunmaktadır. Bu alanda bulunan sergeler üç kut'u yani gökyüzünü, dünyayı ve yeraltını simgesel olarak ifade etmektedir. Ortada bulunan kazan birbirinin devamı kabartmalar ile yedi adet parçadan oluşurken yerin 7 kat olma inancını simgelemektedir. Üzerinde çeşitli semboller bulunmakla birlikte orta kısmında ateş yakılmaktadır. Sergelerin boyları 160-180cm, çapı 30cm dir.

Görsel 6: Ak kamın töreni yönettiği alan ve yardımcıları

Metal ve ahşabın uyumunu mükemmel bir şekilde yansıtan bu alandaki yapıları yapan sanatçılar, yapmış oldukları eserlerde çok iyi üretimler meydana getirmektedirler. Kutlara bağlı olarak gölge denilen bir anlayış vardır. Kutların göğün çeşitli katlarına erişebilmesi için tören alanında yapılan heykellerin, ateş kazanının üzerine kazınmış simgeler ile ak kamın yardımına ihtiyaç duyarlar. Tanrılar, Kutlara hayatta kalma gücünü gönderirler. Devamlı olarak insan ruhunu terbiye ederler, insanın iç tabiatının temiz olmasını sağlarlar.

Dini inanç sisteminin heykel sanatı ile topluma daha iyi anlatıldığı ve yaşatıldığı bir yer olan Isıah, doğal malzemelerin sanatsal birer heykele dönüştüğü alandır. Dini ve sanatsal olarak irdelediğinde doğal malzemeye şekil verilerek birer sanat eserine dönüştürülmüştür. Kam inancının heykel sanatı üzerine yansımalarını simgesel olarak açıkça ifade eden bir alandır.

2.2.1. Hayat Ağacı İkonografisi

Birçok kültürde karşılaştığımız hayat ağacı heykeli biçim olarak değişiklikler gösterse de din, felsefe ve manevi boyutta benzerlikler göstermektedir. Özellikle kam inancında yoğun olarak karşımıza çıkan hayat ağacı, Türk mitoloji örüntüsünü ve bakış açısını göstermektedir. Saha Türklerinin inanışına göre kainatın merkezine yerleşen ağacın sekiz dalı vardır. Tepesi kutup yıldızına kadar uzanır. Dalları gökte Tanrı mekânına, yer altında Erlik Han'a kadar ulaşır ve geri döner (Ergun, 2005: 293-307). Kullanılan malzeme ile farklı biçimlerde yapılmasına karşın yapılaş felsefesi aynıdır. Saha Türklerinde karşımıza çıkan hayat ağacı heykeli, Saha Türklerinin kültür bakımından ne kadar zengin bir topluluk olduğunu göstermektedir. Her yıl günün en uzun gecenin en kısa tarih olduğu 21 Haziranda güneşi yani aydınlığı sevinçle karşılayan Saha Türklerinin karşılama yaptıkları tören alanı içerisinde hayat ağacını ak kamın töreni yönettiği alanın arkasında kalan bölgede inşa ettiği görülmektedir.

Görsel 7: Hayat Ağacı ve Detayı

Hayat ağacına bakıldığı zaman yaklaşık 15 metre uzunluğunda, çapı 4 metre olan hafif bir tepenin üzerine inşa edildiği görülmektedir. Hayat ağacının, Saha Türk çadırı görünümündeki bir platform üzerinde yükseldiği görülmektedir. Zeminden itibaren her ayrıntısı kam inancının birer motifi ile süslenmiştir. Çadır şeklindeki platform yatay ve bir daire oluşturulacak biçimde yerleştirilen ahşaplardan oluşmaktadır. Zeminden yukarı doğru bakıldığında sırasıyla bir kuşak şeklinde at, kam-han, turna kuşu figürleri ile donatılmıştır. Zeminde bulunan çadır şeklindeki platformun kapısında hayat ağacının stilize edilmiş hali bulunmaktadır.

Bütün Türk toplumlarında olduğu gibi Saha Türklerinde de at çok önemli ve kutsal bir hayvandır. İnsanoğlu, at vasıtasıyla ürettiklerini değiştirme, geliştirme ve sosyokültürel alışveriş imkânını yakalamıştır. Bu açıdan insanlık tarihinde iktisadî ve siyasî olayların gelişmesinde atın yardımcı bir rolü olmuştur (Nesterov, 1999: 3). Saha Türklerinin yaşamlarının bir parçası olan atlar, inanışlarında da geniş yer bulmuştur. Kâşgarlı Mahmud'un Dîvânu Lugâti't-Türk adlı eserinde "At Türkün kanadıdır" sözünden de anlaşılacağı üzere Türkler için atlar yaşamının ayrılmaz bir parçası olmuştur (Sümer, 1995: 1-2, Doğan, 2006). Kültürlerinde önemli yere sahip olan atlar bu alanda yapılan hayat ağacı heykelinin üzerinde bulunduğu Çadırın platformunun kubbe kısmında dört yöne bakan yelesi at kafası figürü bulunduğu görülmektedir. Yelesi at kafası figürlerinin üzerinden yukarı doğru birbirini tekrarlayan ve tepeye doğru daralan turna kuşu kanat

şekilleri bulunmaktadır. Bu turna kuşu kanat figürleri dört yöne bakmakta ara bölümlerde yönü yukarı doğru olan turna kuşunun küçük tam halinin kabartma hali bulunmaktadır.

Sonuç

Heykeller bakıldığı zaman saha Türklerinin güçlü semboller ve mitler yaratma kabiliyetini vurgulamaktadır. Alanda bulunan bütün heykellerin organik ahşap ve demir materyallerden yapıldığı günümüz teknolojisinin sunduğu imkânlarla yüzey koruma işlemine tutulduğu görülmektedir. Yapılan heykeller içsel bir çatışmadan çok saha Türklerinin inanç dinamiklerini ortaya koymakta ve insan yaşam alanının inanç sistemi üzerindeki etkisini burada yapılan heykellerde kullanılan materyaller, hayvan figürleri ve bitkisel motiflerde görülmektedir. Burada yapılan her bir heykelin yeri ve konumu amaca uygun bir şekildedir. Saha Türklerinin inanç sistemini oluşturan etmenler ve içerisindeki dini kültürü simgesel yaklaşımla organik maddeler vasıtasıyla birer heykel sanatına dönüşmektedir. Bu nedenle yapılan her heykel birer anıta dönüşmektedir.

İsiah bayramı tören alanında bulunan bütün heykeller simgesel ve sembolik anlatım ile betimlenmektedir. Simgesel anlatım heykel sanatçısının düşünselinden öteye inancın güçlenmesi dinamiğinin ortaya koyulmasıdır. Alan içerisinde uygulanan inanç ritüellerine işlev kazandırma adına her bir heykel çalışması anlam bütünlüğü ve derinliği oluşturmaktadır. Türk mitolojisinin engin havzasını besleyen kaynakların geniş bir coğrafyada Türk toplulukları arasında bir bağ kurulmasını sağlayan önemli etmen olduğunu bu alanda yapılan heykellerin benzerlerinin farklı Türk topluluklarında görülmesinden anlaşılabilir.

İsiah bayramı tören alanında yapılan heykeller saha Türklerinin kültür bilincinin yüksek mitoloji kültürünün inanç sistemi üzerindeki yansımaları simgesel ve sembolik bir dille anlatıma dönüşmektedir. Gerek ilk girişi yeri olsun gerek törenin ak kam tarafından yönetildiği yer veyahut hayat ağacı heykeli olsun bir bütünün parçasıdır. Heykellerdeki anlatımın inanca hizmet ettiği düşünülse de kullanılan teknikler bakımından saha Türklerinin heykel sanatının gelişmesine de katkı sunmaktadır. Yapılan heykellerde insan yerine doğa merkezli yaklaşım söz konusu olup doğaya saygının bütün yönleri ile hissedildiği eserlerdir.

Günümüz modern dünya düşünselinde bakıldığında yapılan heykelleri ilkel sanat anlayışı yaklaşımının simgesel olarak yeniden yorumlanmasıdır. Bu yorumlama heykel malzemesi üzerinde günümüz teknolojisinin verdiği rahatlığı yapılan eserde bulunan figür ve sembollerin ifade biçimindeki naiflikten anlaşılmaktadır. İçerisinde zengin bir kültürü barındıran saha Türklerinin inanç sistemi saha heykel sanatçısının kendine özgü üslup geliştirmesine katkı sunarken, İsiah bayramı tören alanındaki heykellerin sosyolojiden kültüre ve inanca kadar birçok amaca hizmet ettiği heykellerin yapılış biçimlerinden, üzerlerindeki figürlerden ve süslemelerden anlaşılmaktadır. Amaca uygun olarak yapılan bu heykeller inanç kültürünü beslediği gibi canlı tutan maddi kültüre dönüşmüştür. Saha Türklerinin kültür bakımından ne kadar zengin bir toplum olduğunun göstermektedir. Saha Türkleri heykel sanatının güçlü anlatım tekniğinden yararlanarak benliklerini koruma, yaşatma ve geleceğe aktarmaktadır. inancı içerisindeki argümanları İsiah güneşi karşılama alanında yaptığı heykellere simgesel anlamlar yüklemektedir.

Kaynakça

- Caferoğlu, Ahmet (2015). Türk Kavimleri. Ankara: Altınordu Yayınları.
- Gömeç, Saadettin Yağmur (1992). "Saha Türkleri ve Saha Yeri". Türk Kültürü Dergisi, 356: 177-178.
- Gömeç, Saadettin Yağmur (1995). "Eski Türklerde Siyasi Hâkimiyet", Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, 100: 113.
- Nesterov, Sergei Pavlovich (1999), Kon v Kultah Tyurkoyazıçnıh Plemen Sentralnoy Azii v Epohu Srednevekoviya, s.3, Novosibirsk.
- Ögel, Bahaeddin (2010). Türk Mitolojisi: Kaynakları ve Açıklamaları ile Destanlar. C. II, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Seyitoğlu, Bilge (1992). Mitoloji Üzerine Araştırmalar Metinler ve Tahliller. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Sümer, Faruk (1995). "Eski Türk Atçılığı Hakkında Notlar". Türk Dünyası Tarih Dergisi, Sayı: 107, Kasım, Ankara.
- Vasilyev, Yuriy vd. (1996). Saha (Yakut) Halk Edebiyatı Örnekleri. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ziya Gökalp (1976). Türk Devletinin Tekâmülü. Ankara: Ülkü Ocakları Yayınları.